

Sygn. akt III CSK 270/11

POSTANOWIENIE

Dnia 16 maja 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku B. M.

przy uczestnictwie T. M.

o podział majątku wspólnego,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 16 maja 2012 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika

od postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 10 marca 2011 r.,

uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w K., pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 5 listopada 2010 r. Sąd Rejonowy dokonał podziału majątku wspólnego stron w ten sposób, że przyznał na wyłączną własność wnioskodawczynie grobowiec czteroosobowy oraz bez rozliczania ich wartości środki pieniężne w kwocie 108,36 zł zdeponowane na jej rachunku bankowym, a na własność uczestnika przyznał nieruchomości oznaczone numerami ewidencyjnymi 111/1, 111/2, 157, 158, 200 i 201 położone w B. , nakłady w kwocie 108.299 zł na nieruchomość stanowiącą jego odrębną własność oraz bez rozliczania ich wartości środki pieniężne w kwotach 4,51 zł i 4653,76 zł, jak również bez obowiązku spłaty samochód marki Opel Astra i ruchomości stanowiące wyposażenie domu mieszkalnego. Wartość przedmiotu sporu ustalił na kwotę 421.905 zł i tytułem dopłaty zasądził od uczestnika na rzecz wnioskodawczynie kwotę 204.952,50 złotych.

Sąd Okręgowy zmienił zaskarżone postanowienie w ten sposób, że zasądzoną tytułem dopłaty kwotę 204.952, 50 zł rozłożył na dwie raty płatne – pierwsza w kwocie 100.000 zł w terminie do dnia 30 czerwca 2011 r. i druga w kwocie 104.952,50 zł w terminie do dnia 15 grudnia 2011 r. z odsetkami ustawowymi w przypadku uchybienia terminu płatności którejkolwiek raty.

Sąd drugiej instancji zaaprobował ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Rejonowy i przyjął je za własne. Sądy obu instancji ustaliły, że strony nabyły na zasadach wspólności majątkowej małżeńskiej działki gruntu nr 111/1, 111/2, 157, 158, 201 i 200 o łącznej wartości 307.606 zł. Małżonkowie dokonali nakładów na nieruchomość położoną w B. przy ul. W. stanowiącą majątek osobisty uczestnika w kwocie 108.299 zł, jak również nabyli samochód osobowy Opel Astra, ruchomości stanowiące wyposażenie domu mieszkalnego, grobowiec czteroosobowy oraz środki pieniężne na rachunkach bankowych. Przed rozwiązaniem związku małżeńskiego stron wyrokiem Sądu Okręgowego w K. z dnia 12 listopada 2003 r. sygn. IC ... wnioskodawczynie uzyskała orzeczenie rozwodu Sądu Okręgowego Dystryktu Sądowego Numer Osiemnaście Stanu Illinois w dniu 10 kwietnia 2001 r. Zawarła związek małżeński z H. A. w dniu 20 kwietnia 2001 r. i po jego śmierci w dniu 9 września 2001 r. nabyła znaczny majątek w drodze dziedziczenia. Do majątku wspólnego nie zostały zaliczone kwoty 8103 USD, 9500 USD i 19.000 USD przekazane przez wnioskodawczynię z USA

przelewami bankowymi w dniach 3 lutego 2002 r., 3 kwietnia 2002 r. i 8 maja 2005 r. Łączna wartość majątku wspólnego stron została ustalona na kwotę 421.905 zł.

Sąd Okręgowy podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji co do braku podstaw zaliczenia do majątku wspólnego stron tych składników majątku, które wnioskodawczyni nabyła w drodze dziedziczenia po H. A., bowiem zgodnie z art. 33 pkt 2 k.r.o. stanowią one jej majątek osobisty. Nabycie nastąpiło na podstawie poprawki do umowy powierniczej, którą rozporządził swoim majątkiem na wypadek śmierci. Zbędne było zatem ustalenie, jaki majątek i jakiej wartości wnioskodawczyni odziedziczyła. W ocenie Sądu drugiej instancji nie było także konieczne ustalenie wysokości dochodów uzyskanych przez wnioskodawczynię w USA, skoro z zeznań świadków wynika, że pieniądze przez nią przesyłane ze Stanów były przeznaczane na inwestycje w domu przy ulicy W., a uczestnik nie udowodnił, że wnioskodawczyni po śmierci drugiego męża pracowała i nabyła z tego tytułu jakiś majątek. Wskazał, że zgodnie z art. 684 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. sąd z urzędu ustala skład spadku co oznacza, że samodzielnie podejmuje decyzję co do składu majątku wspólnego małżonków niezależnie od stanowiska stron, ale obowiązek wykazania, jakie składniki wchodzi do majątku wspólnego, ciąży na małżonkach. Podzielił także pogląd Sądu pierwszej instancji, że nieruchomości nabyte przez uczestnika w trybie ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz. U. nr 27, poz. 250) aktami własności ziemi, jak i objęte postanowieniem Sądu Rejonowego z dnia 21 listopada 1985 r. w sprawie I Ns ..., jako nabyte w czasie trwania małżeństwa przez jednego z małżonków, wchodzi na podstawie art. 31 § 1 k.r.o. do majątku wspólnego. Odnosząc się do zarzutów wadliwej oceny dowodów uznał za prawidłową ocenę dokonaną w zakresie nakładów na majątek osobisty uczestnika, oraz ustalenia wartości nieruchomości, zwłaszcza w zakresie oceny ich położenia, nieruchomości przyjętych do porównania wartości, oceny możliwości inwestycyjnych i przyjęcia ich wartości jako działek pod zabudowę.

Uczestnik postępowania w skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 i 2 k.p.c. wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania a także o uchylenie postanowienia Sądu Rejonowego z dnia 5

listopada 2010 r. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej zarzucił niewłaściwe zastosowanie art. 31, 33 i 45 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w brzmieniu nadanym nowelizacją z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691, dalej ustawa nowelizacyjna) oraz naruszenie art. 31 k.r.o. i art. 6 k.c. w zw. z art. 31 k.r.o. w brzmieniu po nowelizacji przez ich błędną wykładnię. W ramach drugiej podstawy zarzucił naruszenie – art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., - art. 227 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., - art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c., – art. 45 Konstytucji RP, - art. 224 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., - art. 214 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c., - art. 231 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., - art. 378 k.p.c., - art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c., - art. 567 § 3, 622, 623, 625 i 628 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 328 w zw. z art. 391 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy się odnieść do zarzutu najdalej idącego, a zatem do zarzutu nieważności postępowania uzasadnionego naruszeniem art. 214 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. wskutek oddalenia wniosku uczestnika postępowania o odroczenie rozprawy apelacyjnej z powodu choroby i pobytu w szpitalu. Nieważność postępowania z przyczyn określonych w art. 379 pkt 5 k.p.c. zachodzi wówczas, gdy strona zostaje faktycznie pozbawiona możliwości działania. Stwierdzenie, czy taki stan nastąpił wymaga po pierwsze rozważenia przez pryzmat konkretnych okoliczności sprawy, czy sąd naruszył przepisy prawa procesowego, po drugie, czy uchybienie to miało wpływ na możliwość działania strony, a po trzecie, czy pomimo zaistnienia tych dwóch przesłanek strona mogła bronić swoich praw (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., II CSK 404/09, z dnia 16 lipca 2009 r., II PK 13/09, z dnia 7 listopada 2007 r., II CSK 339/07 – niepubl.). Co do zasady choroba strony uniemożliwiająca stawiennictwo na rozprawie stanowi przyczynę nieobecności, którą w rozumieniu art. 214 k.p.c. należy zakwalifikować jako przeszkodę, której nie można przewyciężyć i obliguje ona sąd do odroczenia rozprawy. Jeżeli jednak strona jest reprezentowana przez zawodowego

pełnomocnika, jej choroba nie ma wpływu na bieg postępowania chyba, że konieczne jest dokonanie takich czynności procesowych, których pełnomocnik za nią wykonać nie może lub, gdy stawiennictwo stron jest obowiązkowe. W sprawie niniejszej takie okoliczności nie zachodziły, bowiem pełnomocnik mógł sprecyzować stanowisko uczestnika zawarte w apelacji co do sposobu podziału majątku wspólnego oraz złożyć dowód, który chciał powołać uczestnik. Apelacja została wywiedziona w dniu 20 grudnia 2010 r., rozprawa apelacyjna odbyła się w dniu 24 lutego 2011 r., a uczestnik postępowania przebywał w szpitalu od dnia 21 lutego 2011 r. Nie było zatem przeszkód do ustalenia stanowiska procesowego z pełnomocnikiem, który był prawidłowo o terminie rozprawy powiadomiony, zaś jego decyzja o niestawiennictwie na rozprawę nie powodowała konieczności zastosowania art. 214 k.p.c. Nie został również naruszony art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który stanowi zasadę określaną mianem prawa do sądu. Uczestnik postępowania tego prawa nie został pozbawiony – przeciwnie, jego apelacja została przyjęta i rozpoznana, a w postępowaniu apelacyjnym był prawidłowo reprezentowany.

Zarzut naruszenia art. 231 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. poprzez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów prowadzi do niedopuszczalnego zakwestionowania ustaleń faktycznych. Zawarty w art. 398³ § 3 k.p.c. zakaz oparcia skargi kasacyjnej na zarzutach dotyczących ustalenia faktów lub oceny dowodów oznacza również niedopuszczalność powoływania się przez skarżącego na te błędy postępowania, które dotyczą bezdowodowego ustalenia przez sąd faktów stanowiących podstawę faktyczną rozstrzygnięcia. Są to fakty powszechnie znane lub znane sądowi urzędowo (art. 228 § 1 k.p.c.), fakty przyznane w toku postępowania, jeżeli przyznanie nie budzi wątpliwości (art. 229 k.p.c.), fakty niezaprzeczone (art. 230 k.p.c.). Zasada ta dotyczy także faktów, których sąd uznaje za ustalone, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z innych ustalonych faktów (domniemanie faktyczne – art. 231 k.p.c.). Zarzuty naruszenia art. art. 227 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 224 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. zmierzają do zakwestionowania prawidłowości postępowania przed Sądem drugiej instancji, bowiem skarżący zarzuca bezzasadne pominięcie jego wniosku o przeprowadzenie dowodu z informacji od wskazanych z nazwy

i adresu urzędów i instytucji w Stanach Zjednoczonych co do stanu majątku zgromadzonego przez wnioskodawczynię w czasie pobytu w tym kraju w trakcie trwania wspólności ustawowej małżeńskiej, a w rezultacie przedwczesne zamknięcie rozprawy. Zarzut ten nie może być uwzględniony, bowiem uczestnik nie złożył takiego wniosku w apelacji. Zgłaszał go na etapie postępowania przed Sądem pierwszej instancji, a w apelacji podważał trafność odmowy dopuszczenia dowodu przez Sąd Rejonowy. W konsekwencji Sąd Okręgowy nie miał podstaw do prowadzenia postępowania dowodowego, a zatem chybione jest twierdzenie o wadliwości pominięcia wniosku przez sąd odwoławczy oraz o przedwczesności zamknięcia rozprawy. Nietrafny jest argument, że na podstawie art. 32 k.r.o., obowiązującego przed wejściem w życie ustawy nowelizującej, Sąd drugiej instancji miał obowiązek rozliczenia dochodów z majątku odrębnego zgromadzonego przez wnioskodawczynię, bowiem uczestnik takiego wniosku nie złożył w toku całego postępowania. W postępowaniu apelacyjnym złożenie takiego wniosku jest niedopuszczalne w świetle art. 383 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Przepis art. 378 k.p.c. nakazuje sądowi drugiej instancji rozpoznanie sprawy w granicach apelacji, które określa zakres zaskarżenia i rodzaj zarzutów. Oznacza to zarówno zakaz wykraczania przez sąd odwoławczy poza te granice, jak i nakaz wzięcia pod uwagę i rozważenia wszystkich podniesionych w apelacji zarzutów i wniosków. Wbrew twierdzeniu skarżącego, Sąd Okręgowy odniósł się do zarzutów dotyczących zasad zaliczania składników majątku objętego wnioskiem o podział do majątku osobistego stron oraz wartości nieruchomości z tym, że nie podzielił stanowiska skarżącego. Tak więc, w zakresie wskazanym w skardze naruszenie art. 378 k.p.c. nie nastąpiło.

Zasadny jest natomiast zarzut naruszenia art. 321§ 1 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. Zgodnie z art. 622 k.p.c., stosowanym odpowiednio poprzez artykuł 688 k.p.c. i 567 § 3 k.p.c., zasadą jest wydanie postanowienia w przedmiocie podziału majątku wspólnego odpowiadającego treści zgodnego wniosku stron. W braku takiego wniosku sąd dokonuje podziału w naturze stosując reguły określone w art. 623 k.p.c. Przed Sądem Rejonowym strony zgodnie wniosły o przyznanie części składników majątku wnioskodawczyni lub uczestnikowi oraz o przyznanie wszystkich nieruchomości uczestnikowi. Wnioski były natomiast rozbieżne co do

rozliczeń. Uczestnik wnioskował o uwzględnienie w rozliczeniu majątku, który wnioskodawczyni nabyła w Stanach Zjednoczonych i nie obciążanie go na jej rzecz dopłatą, natomiast wnioskodawczyni twierdząc, że stanowi on jej majątek odrębny, żądała dopłaty. W apelacji uczestnik podtrzymał wniosek o przyznanie mu wszystkich nieruchomości bez spłaty, ale złożył także wniosek alternatywny na wypadek uznania, że brak jest podstaw do rozliczenia majątku zgromadzonego przez wnioskodawczynię za granicą i wniósł o przyznanie na rzecz wnioskodawczyni działki nr 111/2, która swą wartością wyczerpuje kwotę dopłaty. Postępowanie apelacyjne, chociaż odwoławcze i kontrolne, ma charakter postępowania rozpoznawczego. Sąd drugiej instancji również w postępowaniu nieprocesowym zachowuje charakter instancji merytorycznej co oznacza, że dokonuje własnych ustaleń i poddaje je ocenie pod kątem prawa materialnego (art. 382 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Sąd Okręgowy miał zatem obowiązek rozważyć prawidłowość dokonanego podziału majątku wspólnego w świetle zmodyfikowanego wniosku uczestnika, bowiem zmiana wniosku strony w przedmiocie sposobu podziału wywołana rozstrzygnięciem Sądu pierwszej instancji jest dopuszczalna na etapie postępowania apelacyjnego. Sąd odwoławczy może dokonać tego podziału w sposób odmienny i odmiennie ukształtować dopłaty pieniężne, albo dokonać sprzedaży określonych składników majątku i uzyskaną sumę objąć rozliczeniem (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2008 r., V CSK 447/07, niepubl.). Konieczność wykazania, że zaszły nowe okoliczności (art. 381 k.p.c.) odnosi się jedynie do sytuacji, gdy w wypadku całkowicie zgodnych wniosków, zgoda na dany sposób podziału zostaje odwołana. W uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia brak jest motywów pominięcia wniosku uczestnika i nie dokonania podziału w naturze oraz obciążenia go dopłatą w zasądzonej wysokości. Mieć przy tym należy na uwadze, że ustalenie wartości przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego następuje według stanu z chwili orzekania, a zatem istotne dla ustalenia wartości nieruchomości jest przeznaczenie gruntu w tej dacie, a jego ustalenie następuje na podstawie art. 154 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2004 r., Nr 261, poz. 2603 ze zm.). W braku, zatem miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego decydujące dla określenia przeznaczenia nieruchomości są dane

zawarte w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, albo decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, jeżeli została wydana. Czyni to zasadnym zarówno omawiany zarzut, jak i zarzut naruszenia w tym zakresie art. 328 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., bowiem orzeczenie w tej części nie poddaje się kontroli kasacyjnej.

Zarzut naruszenia art. 328 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., uzasadniony nie wskazaniem podstawy prawnej rozstrzygnięcia wobec wadliwego wskazania przepisów art. 31, 33 pkt 2, 33 pkt 10 i 45 kro w brzmieniu nadanym ustawą nowelizacyjną, wiąże się z zarzutem naruszenia prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie art. 31, 33 i 45 kro w brzmieniu nadanym tą ustawą. Jest to zarzut słuszny, bowiem zgodnie z art. 5 ust. 5 pkt 3 tej ustawy do podziału majątku oraz zwrotu wydatków i nakładów dokonanych z majątku wspólnego na majątek osobisty lub z majątku osobistego na majątek wspólny stosuje się przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w brzmieniu obowiązującym przed dniem wejścia w życie ustawy, jeżeli wspólność majątkowa małżeńska ustała przed wejściem ustawy w życie. Skoro wspólność małżeńska stron ustała w dniu 12 listopada 2003 r., zastosowanie mają przepisy w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy nowelizującej. Z nazewnictwa odmiennego w obu stanach prawnych (majątek osobisty - majątek odrębny; majątek wspólny – majątek dorobkowy) oraz z numeracji nie istniejącej przed wejściem w życie ustawy nowelizującej wynika, że Sąd Okręgowy zastosował wymienione przez siebie przepisy w wersji wprowadzonej tą ustawą. O ile zasada powstania wspólności ustawowej małżeńskiej określona w obu wersjach artykułów 31 i 31 § 1 kro nie uległa zmianie, o tyle brzmienie art. 31 § 2 i 33 jest częściowo nowe, a powołane w uzasadnieniu punkty tych przepisów nie dotyczą omawianych w nim kwestii. Zasadnie zatem skarżący wskazał na powyższe uchybienie.

Nie są zasadne zarzuty naruszenia art. 31 kro w brzmieniu po wejściu w życie ustawy nowelizacyjnej oraz art. 6 k.c. w zw. z art. 31 kro. Po pierwsze, Sąd Okręgowy zakwalifikował mienie nabyte przez wnioskodawczynię jako jej majątek osobisty, a skarżący nie zarzuca naruszenia art. 33 pkt 2 k.r.o. Po drugie Sąd drugiej instancji ustalił, że wnioskodawczyni nabyła to mienie w drodze dziedziczenia, a zarzut w istocie zmierza do niedopuszczalnego podważenia tego

ustalenia. Po trzecie fakt, że umowa powiernicza nie jest czynnością prawną znaną polskiemu porządkowi prawnemu, nie powoduje nieskuteczności nabycia tego mienia w drodze dziedziczenia przez wnioskodawczynię. I po czwarte, zawarcie przez wnioskodawczynię bigamicznego małżeństwa z H. A. pozostaje bez znaczenia dla nabycia przez nią mienia w drodze dziedziczenia na podstawie poprawki do umowy powierniczej. Nie zachodzi również naruszenie art. 6 k.c. w zw. z art. 31 k.r.o. W sprawie o podział majątku wspólnego obowiązek wskazania składników tego majątku oraz udowodnienie, że istotnie wchodzi w jego skład, spoczywa na stronach. Wniosek uczestnika sprowadzał się natomiast do żądania poszukiwania przez Sąd pierwszej instancji majątku, który mogłaby posiadać wnioskodawczyni na terenie Stanów Zjednoczonych.

Mając na uwadze powyższe uchybienia orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c.